

Alte Drucke

**IVRIS || CIVILIS ROM. || INITIA ET PRO-||GRESSVS. || AD
LEGES XII. TABV-||LARVM BREVIS || commentatio. || EX
VLPIANI FRAGM. || TITVLI XXIX. ...**

Crespin, Jean

[Genf], 1568

DE IVRE PRIVATO, Legis XII. Tabularum.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150618

DE IVRE PRIVATO, LE-
gis XII. Tabularum.

*Ex Diony.
Halc. l. b. 2.*

VTI QVI EX PATRE,
matrēque familiās eius nasceretur, in pa-
tris familiās sui manu, potestate, mancipio-
que esset: haberetque pater familiās ius in
eum vitæ ac necis, tēque filium venundā
di potestatem.

A T S I T E R F I L I V M P A -
T E R V E N V N D A R I T , F I -
L I V S A P A T R E L I B E R
E S T O .

Vtiq̃ue filia, ceteriq̃ue liberi vna manci-
patione liberarētur. Vtiq̃ue filii filiæque
familiās bonorū paternorum sui suæque
heredes essent.

*Institut. De
pat. pot. §. 1.*

Institutus scribit: Ius potestatis quod in
liberos habemus, proprium esse ciuium
Rom. nullos enim alios esse homines, qui
talem in liberos potestatem habeāt. Nā
(vt Diony. testatur) gentes aliæ omnes modum pa-
triæ potestati aliquem statuerunt: at Romani in o-
mne vitæ filiorum tempus eam produxerunt: e-
tiam si Rempubl. gererēt, magistratūsque summos
obtinerent.

*Qui ex patre, matrēque familiās. sic accipienda
sunt, quasi dictum esset; Qui ex iusta vxore. Nam*
(vt

(vt Iustin.ait,) in potestate nostra sunt ii demum liberi, quos ex iustis nuptiis procreauimus.

Manu, potestate, mancipio. Tria hæc coniunctim coaceruata sunt, vt summum illud & infinitū ius patriæ potestatis intelligeremus.

Vnde illud de C.Flaminio, apud Ciceronem in 2, De inuentione, qui quum Trib. pleb. esset, & ex rostris concionem ad populum haberet, vi à patre de eo templo deductus est.

Terque filium venundandi, &c. huius partis testem habemus eodem loco Dionysium Halicar. qui etiā illud adscribit, Maiorem hac lege patribus in filios, quàm heris in seruos, potestatem permissam esse. Seruum enim semel venditum si à nouo domino manumittatur, sui iuris efficiat filiū non prius suæ potestatis fieri, quàm ter à patre suo venditus, ter à suis dominis manumissus fuerit.

Si ter filium, &c. auctorem habet Vlpianum, cuius verba cap. Inst. x. hæc sunt. Liberi, parentū potestate liberantur, emancipatione: id est, si postea quàm mancipati fuerint, manumissi sint. sed filius quidem ter mancipatus, ter manumissus, sui iuris fit. Id enim lex XII. tab. iubet his verbis, SI PATER, &c.

Quod ait lex, *Filia verò,* &c. Existimat Hotom. testimonium certum non extare. Nam quod Vlpianus cap. 10 sic scribit: Ceteri liberi præter filium, tam masculi quàm fœminæ, vna emancipatione manumissionēque sui iuris fiunt, &c. nominatim legi duodecim tabularum non adscribit: vt nec in l. 8. D. de iniur. rup. test.

Vtunque sit, capitishuius sententiam Caius quoque lib. Instit. 1. confirmans: Fœminæ, inquit, vel nepotes masculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur.

§. 1. de patr. potesta. & §. ult. De nup.

Maior patribus in filios, quàm heris in seruos potestas.

PATRO-

PATRONVS SI CLIEN-
TI FRAVDEM FECE-
RIT, SACER ESTO.

*Sexto A-
neid.* Hæc, sumpta est ex Seruii commentariis in Vir-
gil. vbi versum illum interpretas, — *aut fraus inue-*
xa clienti: Ex lege, inquit, xii. tab. venit in qui-
bus scriptum est, PATRONVS SI CLI-

*Clientes.
Patroni.*

ENTI & c. Si enim clientes quasi colentes sunt,
patroni quasi patres: tantundem est, clientē quan-
tum filium fallere. Hæc Seruius.

Patronatus autem & clientelæ iura quum
Dionysius lib. 2, tum etiam Plutarchus in Romu-
li vita amplissimè describunt.

*Lib. 20. cap.
1. & lib. 5.
cap. 13.*

Gellius scribit, Antiquis populi R. moribus cõ-
paratum fuisse, vt clientem in fidem receptum
chariorem haberent, quàm propinquos: eumque
etiam aduersus hos tuerentur. quin & licuisse pa-
tronis testimonium pro cliente aduersus cognatos
dicere, aduersus clientem non licuisse.

Sacer homo.

Festus, *Sacrum* hominem eum definit, quem po-
pulus iudicauit ob maleficiū.

MVLIERES ORBÆ IN-
nuptæ in fratris agnativæ proximi tutela
sunt. H.

*Cice. pro Ma-
rena.*

Huius testis est partim Cicero, partim Vlpia-
nus. Mulieres omnes, inquit Cic. propter infirmi-
tatem cõsiliū, Maiores in tutorū potestate esse vo-
luerūt. hi inuenerunt genera tutorum quæ pote-
state mulierum continerentur. Vlpianus autē cap.

*Vlp. in Frag.
tit. 11.*

Instit. 11, postquā dixit, Legitimos tutores esse, qui
ex lege aliqua descendunt, per eminentiā autē Le-
gitimos dici qui ex lege xii. Tab. introducuntur: ni-
mirum agnatos & patronos: statim sic infert: Fœmi-
narum autē legitimas tutelas lex Claudia sustulit:

de

de qua lege Claudia mentio fit in l. 3. C. de legit. tut. unde legem hanc x i r. Tab. illa lege Claudia abrogatam fuisse intelligitur.

ORBAE INNUP TAE. quia filiaefa. in patrum suorum potestate sunt: nuptae autem in viro- rum manu: Orbae innuptae in fratru tutela. Quod M. Cato de lege Oppia differens apud Lium li bro 34, sic ostendit: Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere faeminas sine aucto- re vulerunt: in manu esse parentum, fratrum, vi rorum. Et Valerius aliquantò post: Nunquam sal- uis suis exiuitur seruitus muliebris: (Suos appellat, quorum in manu sunt, patrem, fratrem, maritum.)

*Lex Oppia
apud Lium.*

SIFVRIOSVSEXISTAT,
AGNATORVM GENTILI-
VMQVE IN EO, PECVNI-
AQVE EIVS POTES TAS
ESTO.

*Cice. de In-
uent. 2. Ad
Heren.
lib. 1.*

Cicero li. Tuscul. tertio, scribit, eum qui erro- re mentis affectus sit, vetari x i r. Tabulis rerum suarum esse dominum. Itaque non esse scriptum si *insanus*, sed si *furius* esse incipit. Nam stultitiam, inquit, censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacante, posse tamen tueri mediocritatem officio- rum. Furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia caecitatem. Quin & apud Vlpianum cap. instit. 12. ita scriptum est: Lex x i r. tabularum furiosum in curatione iubet esse agnatorum. Quapropter fu- riosos à dementibus Iurisconsulti passim distin- gunt, vt l. si furiosi, 25, C. de nup. l. tam dementis, 21, C. de episc. audiēt. l. 2. D. de inoff. testa. l. vlt. C. de administ. tut. Verbum *existet*, Cicero sic inter- pretatur, id est, esse incipit: quasi iubeat lex statim propinquos officio fungi.

Insania.

Furor.

*Prouerbiū
vetus.*

Agnatorum, gentiliūque: vt cui erunt agnati, ad eos tutela deferatur: cui gentiles, eodem modo. Vnde peruulgatū inter Veteres prouerbiū, vt quum aliquem errore mentis affectum significarent, eum dicerent ad agnatos & gentiles deducendum esse.

*Institut. De
cura. furiosi.
§. 2.*

VT QVI PRODIGV SEXI-
steret, ei Prætor caussa cognita bonis suis interdiceret, inque ipsius pecunia agnatorum gentiliūque potestas esset.

Huic capiti testimonium præbet Vlpianus in l. 1. D. de curat. fur. vbi sic scribit: Lege XII. tabularum prodigo interdicitur bonorum suorum administratio. Et item cap. Inst. 12.

Notatione autē digna est ea formula, qua Paulus lib. sent. 5. scribit, Prætores hac in re vti solitos fuisse:

*Formula
interdict.
bonor.*

QVANDO TV BONA PATRIA, auitaque nequitia tua disperdis: liberosque tuos ad egestatem perducis: ob eam rem tibi ea re commercioque interdicto.

Letoria lex.

Letoria lex longo intervallo post legē XII. tab. lata est, vt curatores vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur: quemadmodum Capitolinus in M. Antonino testatur. Sed quum cætera eius capita omnia, quæ quidem extant, ad minores tantummodò pertineant, & Capitolinus eo loco nominatim de adultis loquatur, verisimile est, legem illam de adolescentibus duntaxat, non etiam de maioribus xxv. annis cauisse.

PATERFA. VTI LEGAS
fit

fit super pecunia, tutelæ suæ rei, ita ius esto.

Paul. in l. Sape. § 3. De verb. sig. Caus. l. 1. De test. tut.

His verbis legis duodecim tab. ait Iurisconf. *Uti legasset, ita ius esto* : amplissima potestas tributa est testatoribus, ut etiam si Prætorem aut Consulem, qui cum summo imperio est, suis liberis tutorem instituant, eos ad hoc onus suscipiendum obligent.

Uti legasset: pro eo est, quasi dixisset, uti statuerit, siue decreuerit.

Super tutela suæ rei: mirum videri potest: quasi Rei, id est, patrimonio tutela detur. Tutelâ moribus potius ac disciplinæ pupillorum, quàm fortunis & patrimonio comparata est. arg. l. tutores. 18. C. de excusat. tut. Sed vide ne id adiectum sit propter superius verbum *Pecunia*: quasi lex hoc capere de testatorum patrimonio tantum & fortunis sanxisset.

Quod ait, *Ita ius esto*, per hanc legem Vis patriæ potestatis, etiam post patris mortem, & usque ad pubertatem liberorum extenditur. l. vit. C. quando. tut. vel cur.

UT SI PATER FAMILIAS INTERSTATO MORERETUR,
agnatorum gentiliūque in ipsius pupillis, eorumque pecunia potestas esset.

Legitimæ, inquit Vlpianus, tutelæ lege xii. tab. agnatis delatæ sunt, & consanguineis: id est, his qui ad legitimam hereditatem admitti possunt: ut qui sperarent hanc successionem, iidem tuerentur bonæ, ne dilapidarentur. Item l. 5. Legitimos tutores nemo dat: sed lex xii. tab. fecit tutores.

Horum verborum *Interstatò moreretur*, Justinianū auctorem habemus, tit. de legit. tut. §. Quod autem lex ab intestato, &c.

Quod ait lex, *Agnatorum*, Caius in l. 9. D. eod. tit. sic interpretatur: Vt, si plures agnati sint, proximus familiam adipiscatur: & si eodem gradu plures sint, omnes simul tutelam nanciscantur.

*Ulp. in l. 1.
De susp. tut.*

V T S I Q V I S D O L I M A L I,
culpæve in tutela gerenda suspectus videretur, cum cuius apud Prætorem suspecti arguere ius esset: utique doli damnatus infamis fieret.

Cicero in 3. De officiis, sic scribit: Atque iste doli malus etiam legibus erat vindicatus: ut tutela xii. Tab. & c. Nam capite sequenti de furti crimine agitur perspicue. *Dolum* autem *malum* Seruius definiebat: quum aliud agitur, aliud simulatur. Platonis hac de re lex huic consimilis extat in eius libro De legibus. 11.

*Tryphon. in
l. tres tuto-
res, 55. D.
de adm. tu.*

V T Q V I P E R T V T E L A M
pupillum fraudasse, eiusque rem furatus esse convinceretur, infamia notatus duplionis pœnam subiret.

Ulpianus in l. 1. §. 2. D. de tut. & rat. dist. Considerandum est in hac actione, utrum pretium rei tantum duplicetur, an etiam quod pupilli interest. Et magis esse arbitror, in hac actione quod interest non venire: sed rei tantum estimatione. Itē l. 2. Hæc actio licet in duplū sit, in simplō rei persequutionem continet, non tota dupli pœna est.

*In primo de
Orat.* Hoc autem iudicio damnatum infamem fuisse, Cic. testis est: ubi tutelæ iudiciū turpe appellat. Itēque in Orat. pro Comædo: Vbi inter iudicia summæ estimationis, tutelæ iudicium enumerat. Cuius rei etiam testimonium extat in l. 1. D. de his qui infam.

N E Q V I S R E M L I T I G I O S A M
in

in sacrū dedicaret. qui dedicasset, dupli pœnam subiret.

*In l.vlt. D.
de litig.*

Rem, ait Iuriconsul. Caius, de qua controuerfia est, prohibemur in sacrum dedicare: alioqui dupli pœnam patimur. Duplum autē aduersario præstandum est: vt id veluti solatium habeat, pro eo quod potentiori aduersario traditus est. Sic Clo- dius Ciceronis in exilium eiectionem aream consecrauit, libertatisque fanum in ea dedicauit.

*Cic. pro do-
mo sua.*

GLANDEM suam in alienum fundum procidentem colligendi ius esto. H.

*Ex Plinio li.
16. cap. 5.*

Caius legem hanc, vt credi par est, interpretans libr. ad xii. Tabulas quarto, sic scribit: Glandis ap- pellatione omnem fructum contineri, exēplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀπόρρα appellantur. In eandem autem legis veteris sententiam extat Prætoris interdictum: Glandē quæ ex illi⁹ agro in tuū cadat, quo minus illi tertio quoque die legere, auferre liceat, vim fieri veto.

*L. 236. D. de
ver. sign.*

*L. unic. D. de
glan. leg.*

Vsus, authoritas fundi, biēnis: cæterarum re- rum, annuus esto.

*Ex Orat.
Cic. pro Ce-
cin. & Topi.*

ADVERSUS HOSTEM
æterna auctoritas esto. H.

Auctoritatis verbo ius legitimi domini lex signi- ficat: vt Cic. pro domo sua: Multæ sunt domus in hac vrbe, atque haud scio an penè cunctæ, iure op- timo, sed iure priuato, iure hereditario, iure au- ctoritatis, iure mancipii, iure nexi. Sic & mox: Ad- uersus hostem æterna auctoritas: quæ ex Ciceronis lib. de Offi. i. sumpta est: vbi sic scribit: Equidem illud etiā animaduerto, quod qui proprio nomine per- duellis esset, is hostis vocaretur: lenitate verbi tri- stitiam rei mitigante. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum di- cimus.

Auctoritas.

*Perduellus.
Hostis.*

UT SI VICINI INTER SE
iurgant, finibus regundis arbitros tres daret: eisque totius rei ius arbitriumque permitterent.

Harum reliquiarum fragmenta extant, primum apud Ciceronem in lib. de Repub. 4: ubi auctore Nonio sic scriptum est: iurgari igitur lex vetat inter se vicinos, non litigare.

Si inter se iurgant. Beneuolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur. Reliqua vero ex illo Ciceronis loco qui est in 2, de Legibus, sumpta sunt.

Pompon. in l. verbis. 120

D. De verb. signif.

PATERFA. UT ILEGAS SIT SUPERFAMILIA PECUNIAQUE SUA, ITA IUS ESTO.

Vlpianus cap. Inst. xi. legem ita profert: Ut legas sit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto: ubi coniunctum & de pecunia, & de tutela cautum in lege significat: de quo tamen affirmare nihil possumus.

Paterfamilias: sic accipiendum est: solis patribus facti testandi ius fuisse. filiis fam. ne patribus quidem auctoribus fuisse. 1. 6. D. de testam. quippe qui suum nihil haberent. uti scribit Vlpianus cap. Instit. 20. Quod vero ait, *ilegas sit*, verum esse ostendit, quod & Vlp. cap. Instit. 24, & Euty chius lib. 2, De discer. coniug. scribunt. Legandi verbum a lege fictum: ut Legare nihil aliud sit, quam statuere, decernere, & (ut vulgus loquitur) disponere: siue de hereditate, siue de legatis & donationib. in testamento. l. verbis, 120. & l. in generali, 80. D. de verb. signific. l. in repetendis, 63. D. de legat. 3. Jam vero, quod ait Lex,

Super

Legare quid sit.

Super familia. Familiae appellatione, bona patris-
fa. & in his seruos seruasque hoc loco significari,
tradit Vlpianus in l. pronuntiatio, 195. D. de verb.
signif. Vnde illud Terentii: *Decem dierum vix mi-
hi erit familia.*

*Vide Annot.
in Inst.*

Pecuniâque, nihil necesse fuit adici, nisi ad pla-
niores interpretationem: quoniâ eo quoque ver-
bo non modo pecunia numerata, verum etiam res
omnes tam soli, quàm mobiles, & tam corpora,
quàm iura continentur. l. pecuniâ. 222. l. pecuniâ,
179. D. de ver. signif. *Sua,* significat de re sua quæ
que testari oportere. Nam etiam in legatis, alienæ
rei quam suam testator putauit, legatum nullum
est. l. vnũ, 67. §. 6. De legat. 2. *Ita ius esto:* summum
testamentorum ius esse ostendit, quemadmodum
Cicero scribit: In publicis actis, nihil est lege gra-
uius: in priuatis, firmissimum esse testamentum.

Philipp. 11.

VT CVM PATERFA. SV-

per familia sua legaret, nexum faceret: per-
que æs & libram familiam manciparet: ac
præter libripendem ciues Ro. puberes ne-
minus quinque adhiberet.

Huius capitis argumentum suppeditat primũ
Gellius lib. 15. cap. 13: quum ait in XII. Tabulis eo
loco vbi de testamentis agitur, libripendis men-
tionem fieri. deinde Vlpianus cap. Inst. 20, reliqua
explicat.

*Vid. in frag.
Vlpian. cap.
20. f. huius
editionis 95*

Æris & libe adhibendæ formulam Boetius in
Ciceronis Topica, ex Cuii nostri institutionibus
exponit: vnde assumi poterunt, quæ cuique opus
esse videbuntur. De familiæ verò emptore Plutar-
chus in lib. de Sera Dei animaduersione: ὅταν, in-
quit, διαθήκας γράψωσιν (de Romanis loquitur) ἐ-
τέρῃς μὴ δόπολεί ποισι κληρονόμοις, ἐτέροις ὃ πωλᾷ-
σι τὰς εὐστίας: ὃ δὲ κεί τῷ ἑαλωτῶν, Romani, inquit, quum

D. i.

testamenta scribunt, alios quidem relinquunt heredes, aliis vero familiam vendunt: quod absurdum videtur.

CUM NEXVM FACIET,
mancipiumque, uti lingua nuncupasset, ita ius esto.

Extant hæ reliquæ partim apud Festum, *Cum nexum faciet*, &c. id est, ita uti nominarit, loquutus ve erit: partim apud Ciceronem in 1. de Orat. ubi Antonius ita Crassum alloquitur: Lapidem mehercule flere coegisses, ut totum illud *uti lingua nuncupasset*, non in XII. tabulis, sed in magistri carmine scriptum videretur. Quod autem *Nexum mancipiumque* lex dicit, illud significat, nimirum per æs & libram. Iubet igitur lex, ut quod testator heredem nuncupans, de suis bonis decreverit, id ius ratumque sit.

**QUAE SI ERIT TESTA-
TIO, LIBRIPENSVE FU-
ERIT, IN TESTIMONIUM
FERIATUR, IMPROBUS
INTESTABILISQUE ES-
TO.**

Ex Gellio
lib. 15. cap.
13.

Ex Ia. Le

Locum hoc modo vir doctissimus Iacobus Cuiacius ope vetusti Codicis restituere conatus est. Qui se herit testatarius, librariusve fuerit, si in testimonium feriat, improbus intestabilisque esto. ut verba illa, *si in testimonium feriat*, posita sint, pro ἀντιμαρτυρία, siue pulsetur: quod, ut verè dicam, satis adhuc concoquere non potui. Præsertim cum

in

in antiquo libro *fariatur* scriptum esse testetur: vt
 suspicari aliquis possit; legendum potius videri;
ni testimonium fateatur: vel, *si testimonium insigietur*:
 de quo tamen nihil affirmo. Illud satis erit adici,
 nostro quoque iure traditum esse, vt quā ab initio
 testamenti tabulæ aperiendæ sint, Prætor pro suo
 officio cogat signatores conuenire, & sigilla sua
 recognoscere, vel negare se signasse: quoniam pu-
 blicè expedit suprema hominum iudiciā exitum
 habere. Quòd verò in sanctione ascriptum est, etiā
 alio loco testimonium habet apud Gellium: nimi-
 rum lib. 6, cap. 7: vbi scribit: Testabilem dici cui
 testimonii dicēdi ius est: cōtrarium esse in XII. tab.
 Qua de re Caius in l. 26, D. De testamentis.

l. 4. & 5. D.
 Testament.
 quemad. a-
 per.

SI PATER FA. INTESTA- Apud Ul-
 TOMORITVR, CVISVVS pia. Instit.
 NEC EXTABIT HERES, cap. 26.
 AGNATVS PROXIMVS
 FAMILIAM HABETO.

Priorē huius legis partem Paulus interpretatur
 in l. si quis, 9, D. de lib. & post. *Si intestatò moritur*:
 Hæc verba ad id tēpus referūtur, quo testamentū
 destituitur, nō quo moritur. quippe cū tūc demū
 certum esse incipiet, testatorē intestatò esse mor-
 tuum. Dicitur autem Intestatus modis quatuor:
 Testamento non facto, non iure facto, rupto irri-
 tōve facto, & ab herede destituto: id est, cū he-
 res scriptus hereditatem repudiavit. l. 1, D. de suis
 & legit. Alteram partem Iustinianus explanat in
 §. 1. Instit. De hered. quæ ab intest. vbi sic scribit:
 Intestatorum hereditates ex lege XII. tab. primū
 ad suos heredes pertinent. Quibus ex verbis pa-
 ter, suorum heredum nomen ex XII. Tab fluxisse. sig.

Intestatus
 4. modis di-
 citur.

l. Liberorum
 ff. de verb.

D. ii.

Suus heres.

Suus igitur dicitur heres, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinet: siue is naturalis sit, siue adoptiuus. l. scripto, 7, D. si tabul. testa. mē. Veluti filius, aut eo de familia sublato nepos, & qui deinceps. Itē vxor, quæ in manu conuenit: quæadmodum Instituit, sub tit. de nuptiis dicitur. Item nurus, quæ in manu filii est, quem in potestate habemus: vti scribit Vlpianus cap. Inst. 22. Gell. lib. 18, cap. 6. & Dionys. lib. 2. De Posthumis vide pluribus hic differentem Horom.

*Ex Gell. lib.
3. cap. 2. Ma-
crobi. lib. Sa-
tur. 1. cap. 3.*

V T Q V A E M V L I E R C V M
S V I I V R I S E S S E T A N -
N V M V N V M A P V D V I R V M
matrimonii causa fuisset, ea mulier ni tri-
noctium vsurpatum esset, pro vsucapta ha-
beretur. H.

Vsurpare hîc & *Vsucapere* verba inter se con-
trariè relata sunt. Nam (vt Paulus ait in l. 1, D. de
vsurp. & vsucap.) Vsurpatio est vsucapionis in-
interruptio. Iubet igitur lex, vt quæ mulier annum
vnum matrimonii causa apud virum fuerit, ea
mulier anno exacto in eius viri manu sit. id est,
quasi vsu capta sit. quemadmodum res mobiles
anno vsucapiuntur. Quemadmodum autem iure ci-
uili rerum vsucapiones infringuntur, si dominus
eas vsurparit, veluti si furculum in fûdo defrege-
rit: (quod ex lib. Ciceronis de Oratore tertio intel-
ligitur) eodem modo lex mulieri potestatem facit
possessionem illam viri interrompere: nimirum si
ante anni finem tres ab eo noctes abfuerit. Has au-
tem vxores quæ matres fa. non erant, Matronas
propriè & restrictè appellari solitas, verisimi-
le est. Præsertim quum Gell. lib. 18, ca. 6. scribat,

Matronam

Matrona.

Matronam dictam esse propriè, quæ in matrimonio cum viro convenisset, quoad in eo matrimonio maneret.

NE CONNUBIVM PATRIBUS cum Plebe esset.

Dionysius libro decimo extremo scribit, Decemviros hanc legem in duas postremas tabulas retulisse: eamque idcirco adiectam fuisse, ne Patres cū Plebe reconciliati, communi studio Decemvirorum, qui retinere magistratum perpetuū volebant, obsisterent. *Linus li. 4.*

Hanc legem septimo post anno à Canuleio Tribuno pl. abrogatam, *Linus lib. quarto*, memoria prodidit: & quæ cuiusque partis argumenta fuerint, exponit. Perlata à Canuleio tandem lex fuit, vt deinceps Patribus cum Plebe connubii ius esset. *Abrogata lex.*

VT SI QVA MULIER TEMETUM biberet, cūve alieno viro probri quid faceret, in eam maritus, causa cum ipsius mulieris propinquis cognita, poenā statueret: ast si eam in adulterio deprehenderet, tum eam occidendi ius potestati quæ haberet. H. *Plin. lib. 14. cap. 13.*

Legem hanc primū à Romulo scriptam fuisse, Dionysius testatur: vbi illum ait existimasse, è vinolentia stuprum, è stupro verò insolentiam ple runque nasci. *Halycar. lib. 2.*

Exactis autem Regibus legem hanc eandem per multas ætates Romæ viguisse etiam Gellius demonstrat. ex quo intelligi debet, eam in XII. Tabulis relatum fuisse. *Gell. lib. 10. cap. 23.*

Fabius Pictor in Annalibus scripsit, Matronam,
D. iii.

Temetum.

Temulentia.

Lex Iulia.

quòd loculos, in quibus erant clauēs vinarię cellę resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato id eò propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent. hoc tum nomen vino erat: vnde & Temulentia appellata. Hoc igitur legis antiquę ius fuit. De adulteriis autem postea lex Iulia lata, diuque obseruata est: qua marito ius ademptum est, adulterum occidere, nisi & domi suę comprehensum, & iam antea infamem.

Caius in l. penul. D. ad leg. Iul. de adult.

VT SIE CONIUGIBVS ALTER alteri nuntium mitteret, eumque suas res sibi habere iuberet, diuortium esset. H.

*Primum
Roma di-
uortium.*

Testimonium huius legis extat apud Ciceronē Philipp. 2, his verbis: Frugi factus est. mimam illā suam suas res sibi habere iussit ex XII. tabulis: clauēs ademit, exegit. Constat Romuli instituto tantā sanctam habitam fuisse matrimoniorum coniunctionem, vt diuortium Romę nullum per annos DXX fuerit: id quod à Dionysio, Plutarcho, Valerio, & Gellio memorię est proditum. Primum enim M. Pomponio, C. Papyrio, vel (vt alii scribunt) M. Atilio. P. Valerio Coss. Sp. Caruilius Ruga vxori nuntium remisit, quòd eam sterilem diceret, seque liberorum quærendorum causā vxorem capere iurasset. Tertullianus in Apologetico: Per annos ferme sexcentos ab vrbe condita nulla repudium domus sensit.

*Novum di-
uortii genus*

Plutarchus autem in Numa mentionem facit: vt marito qui satis liberorum haberet, ius esset vxorem suam alteri viro liberorum ex ea quærendorum causā concedere, atque in matrimonium elocare.

Quinetiam Strabo lib. II. scribit, Catonem Hortensio vxorem suam Martiam liberorum quærendorum

dorum causa in certum tempus concessisse: ubi etiam ascribit fecisse hoc illum *καὶ παλαιὸν ῥα-
μύμων* i. d. Sed & idem Plutarchus in Catone V-
ticēsi nominatim addit, contracta Philippi patris
voluntate sponsalia fuisse.

U T S I Q V A M V L I E R
post viri mortem in decem mensibus pro-
ximis pareret, qui quæve ex ea nasceretur,
suus suave in viri familia heres esset. H.

Prioris patris testimonium extat apud Gellium
libro tertio, cap. 16: ubi quum multa de varietate
temporum in puerperiis mulierum diserneret:
ascribit, scēminam bonis atque honestis mori-
bus, non ambigua pudicitia, in xi. mense post ma-
riti mortem peperisse, factumque esse negotium
propter rationem temporis, quasi mortuo marito
concepisset: quoniam Decemviri in decem mensi-
bus gigni hominem, non in vndecimo scripsis-
sent. Inde institutum Romæ fuit, ut mulieres vi-
rorum mortem menses decem lugerent, nève an-
te decimum mensem exactum alteri nuberent.

*l. 2. C. de se-
cim. nup. &
l. 2. D. de
infam.*

Eamque ob causam factum constat, ut Aquilia-
na illa nobilis formula ita cōciperetur: **S I Q V I S**
M I H I N E P O S post mortem meam in decem
mensibus proximis natus erit. l. Gallus, D. de lib.
& post.

Inde etiam illud Varronis in Testamento: Si
quis mihi filius, unus pluresve, in decem mensibus
gignuntur, ii si erunt *ὄντι κληροί*, exheredes fun-
to. Altera legis pars ex coniectura quidem, sed ta-
men cum aliqua Iurisconsultorum veterum aucto-
ritate addita est. Vlpiani quidem in l. 3. §. 4. D. de
suis & legit. Item Iuliani in lege sexta, & l. se-
ptima, eod.

*Ex Gellio li.**16. cap. 10.*

ASSIDVO VINDE X AS-
 SIDVVS ESTO: PROLE-
 TARIO CIVI QVIVIS VO-
 LET VINDE X ESTO.

*Proletari9.**Afsidvus.**Vindex.*

Proletarii à munere, officioque prolis edendæ appellati sunt, quòd quum re familiari parua minus possent Remp. iuuare, sobolis tamen gignenda copia ciuitatem frequentarent. *Afsidvus* pro locuplete ponitur, & pro facili munus faciente: dictus ab *afsibus*, id est, ære dando, quum id tempore Reipub. postularèt: aut à muneris pro familiari copia faciendi *afsiduitate*. *Vindicem*, auctore Festo, Veteres eum appellasse qui vindicabat, quominus is qui preñsus erat, ab aliquo teneretur: hoc est, qui preñsum, nexum, siue addictum liberabat. Ea forma, & ratione, qua vindicem æris alieni, libertatisque, pro redemptore in epistolis ad Atticum, aliisque in locis accepisse videtur Cicero. Eoque sensu accepisse etiam visus est, Vindicem libertatis, Liuius lib. 6.

Ratio huius legu.

Proinde errare videntur, tam hi qui per vindicem in hac lege procuratorẽ, quàm illi qui fideiussores intelligunt. Alio enim respexisse videtur Decemui. Eò nimirum, vt noluerint à proletariis ciuibus, ciues assiduos creditoribus addictos vindicari. Certè ne proletarii cum sint tenuioris fortunæ, quàm vt asses possint dare, quibus assiduos è vinculis eximerent, ipsi pro assiduus & se, suosque liberos, familiamque totam in discrimen adducant: nè e corpus liberum immunèque, assidui hominis liberandi gratia, seruituti capitisque pœnæ, aut sectioni subiceretur. Aliud nihil visi sunt voluisse Decemui, quàm assiduos non seruitutis cuiusquã aut deditiõibus, sed assibus vindicandos. Nam cum

cum assiduo lex assiduum esse vindicem iubet, locupletem iubet locupleti, inquit Cic. in Topi. Esse quidem perquam iniquum, alterum pro altero pignori, etiam Theodoricus Italiae Gothorumque Rex, apud Cassiodorum lib. 4. variat. intellexit. Ideo autem proletario quemuis vindicem esse permiserunt Decemviri, quia eorum debita non solent esse grandiora, quam quae aere exiguo lui poterint.

QVI SE SEIERIT TESTARIER, LIBRIPENS-
VE FVERIT. NI TESTI-
MONIVM FARIATVR, IM-
PROBVS INTESTABI-
LISQVE ESTO.

De testibus.

Ex Gell. lib.

15. cap. 13.

Verbum *Fariari* priscum est, eoque pro *fari* Veteres vsi sunt. Huiusmodi siquidem Antiquis fuisse morem testatur Diomedes, ut in dictionibus quibusdam sermonem ex abundanti adderent, nihilque adiecta syllaba dictionibus conferret. Quo modo aggredi, pro aggredi: item moriri, pro mori, Veteres dixere.

Igitur, *Qui se seierit testarier*, hoc est, qui se vocari in testem passus est, *libripens*ve fuit: *ni testimonium fariat*, hoc est, si de perhibito testimonio rogatus, illud *fari*, eiusque approbare fidem non voluerit, improbus intestabilisque esto. Eo sensu intestabilem Plautus etiam videtur accepisse in milite glorioso: *Quid si fid non faxis? P. ut unam semper intestabilis.*

l. 26. De testam.

CVI TESTIMONIVM DE -

Ex Festo, de

*eius ena-
gulatione
cui testimo-
nium deest.*

FVERIT, IS TERTIIS
diebus ob portum obuagulationem ito.

Portum, inquit Festus, in Duodecim, pro domo
positum, omnes ferè consentiunt.

Cui testimonium deest, hoc est, qui suam intentio-
nem nullo potest testimonio confirmare, is die ter-
tio ad ædes aduersarii obuagulationem ibat, hoc est,
aduersario iustum testibus adhibitis cõuitium fa-
ciebat. veluti, si quid esse in tuis ædibus contem-
derem, quod quum verè ad me pertineret, tamen
apud te esse nullo testimonio possim demonstra-
re, illudque mihi restituere vno & altero die ro-
gatus omnino recuses, mihi permisisse videntur
Decemviri, quandoquidem deficiente testimonio
inutiliter iure, aut lege ageretur, tertio die ad æ-
des venire, ibique ante tuas ædes rem meam re-
petere cū cõuitio: siue, vt Plautus ait, bis, te pipu-
lo ante ædes tuas differre. Et hanc quidem interpre-
tationem Plautus confirmat:

*Obuagula-
tio est que-
stio seu inqui-
sitio cum cõ-
uitio.*

*In Aulula-
ria.*

*Ira me bene amet Lauerna, tuam nisi reddi
Mibi vasa inbes, pipulo hic differam te ante ædes.*
id est, Conuitio, à pipatu pullorum. Cæterum ef-
fectus obuagulationis ex Decemvirali hac legis
auctoritate is olim fuisse videtur, vt tertio die, iu-
sto præsentibus superstitibus conuitio solenniter
ob portum facto, licuerit conuiuiatori eius qui
conuitium passus erat ædes cum iisdem testibus
ingredi: & liberam res suas quærendi in suis æ-
dibus potestatem facere is cui conuitium factum
erat suo conuiuiatori cogeatur.

*Ex Gellio li.
20. ca. 20. sic
restit. R. E.*

SI IN IUS VOCATO MOR-
BUS AEVITASVE VI-
um est, qui in ius vocassit, iumentum
dato:

dato: si volet arceram, ne sternito.

In libris impressis mendosè legitur: *Si nolet, arceram ne sternito.* pro, *Si volet arceram.* Item *effet, pro est.* Decemviri postulanti arceram reo sterni veruerunt: non quòd eam delicatè sternere si actor voluisset prohiberetur, verùm quòd eam reo sine arceram in ius sequi recusanti, inuitus actor sternere non cogeretur. sed *iumentum*, hoc est vestibulū quod iunctis pecoribus trahebatur, dari voluerunt Decemviri.

Arcera Varroni libro quarto, vehiculum est ex tabulis factum, vt arca arceram dictum.

Decemvirorū sententia fuit, vt in ius vocato pauperrimo homini, vel inopi, qui aut pedibus fortè ager esset, aut quo alio casu ingredi nequiret, plorū daretur: ne causatio aegri corporis perpetuam daret fidem detrectantibus, iurisque actiones declinantibus, vacationem. Nec quidem si morbus fonticus, quem vehementiorem vimque grauitè nocendi continentem interpretatur Cæcilius, reum inuasisset, arceram sterni permiserunt Decemviri, sed iudicii diem diffisum esse voluerunt. Decemviri eum diem diffindi dicebant, qui differebatur.

*l. 2. §. 2. D. Si quis can-
tio.*

SI QUID HORVM FVIT
VITIVM IVDICI ARBI-
TROVE, REOVE, DIES
DIFFISVS ESTO.

In impressis pro *Diffisus*, legitur *Dissensus*, erroris non admodum obicura origine, siquidem Vereres ita scribere solebant, *dissensus*, pro *diffisus*.

Dies

*Acron. in
Horatium.*

Antestati.

Dies autem ita diffindi solet ex hac lege duodecim tabularum, vt si morbo fontico actor vel reus impeditus esset, morbum in iure allegari per amicum curaret: tunc Prætor excusatione cognita, in diffindēdo die hac formula utebatur: *Hic dies diffusus esto.* Ergo vocatus in ius, nisi ob morbum opus esset iumento, ni' ve ob morbum fonticum dies iudicii diffusus esset, statim in ius sequi actorem cogebatur: eique non sequenti præsentibus antestatis actor iudicium denunciabat. Antestatos autem inde appellatos putauit Porphyriō, quod antè se perstitos, siue testes deberent aduocari, & in testimonium adhideri, quàm actor reum manu posset præhendere. Et id quidem expressa Decemuirali lege fuisse cautum, idem addidit: quam ego sic restituo:

SI VIS VOCATIONI
FVAT, TESTAMINI: IGI-
TVR E M C A P I T O A N T E
S T A R I.

*Veteres fuit dixisse pro fiat, testatur Nonius Marcellus, & in Virgiliū Iulius Sabinus. em quoque pro eum Antiquos posuisse, auctor est Festus. Itaque si actor aduersariū vocaret in ius, & is vi resisteret, (vt ita vis fieret vocationi) voluerunt Decemuiri actorem testari, hoc est, testes aliquos aduocare. Igitur em capito, id est, tunc eum capito, siue eum manu præhendito: antestari, hoc est, attestando, siue Græcorum more, τὰ μαρτυρήσασθαι, vt obseruauit Brissonius. Vt ita ne ex lege quidem XII. Tabularū reus manu præhēdi sine antestatio-
Brissonius. ne potuerit.*

Nec satis erat Decemuiris manibus antestatio-
nis medio reos præhendi, verū si caluerent, si
pedem

pedem struerent, hoc est, si frustrarentur, vix pedem pedi præferrent, fugerent, ociose irent, remorarentur (vt Festus in verbo *Struit*, & Caius I. C. *In l. 233.* manus in reos iniici, hoc est, manibus reos trahi, & *De verb. sign.* rapi in ius permiserunt Decemuiri, his verbis: *sign.*

SI CALVITVR PEDEM-
ue struit, manum endo-iacito.

Antestationes sic fieri solebant: Auriculam actor vnus ex superstitiis attingens, sic eum interrogabat, *Licet antestari?* Si ille responderet, *Licet*, manus in aduersarium iniiciebantur, perque manus iniectionem ducebatur, trahebatur, sique opus esset, ad Prætores obtorto collo rapiebatur.

Et si quidem aliud nihil in effectu significare videtur antestari, quàm testibus vti, vel, vt Plautus ait, testes facere, quando actor in reum manus *Antestari quid.* iniicere volebat. Plaut. in Curcul. *Ne facias testes, neque equidem tibi debeo quicquam.* Proinde ne sine iusta causâ sic in aduersarios sauiant actores, lege constitutum reor Decemuirali, vt qui sine antestatione in reum manus inieciisset, iniuriarium posset conueniri.

SI VINDICIAM FALSAM

TVLIT, PRAETOR EIVS

litis arbitros tres dato: Eorum arbitrio fructuum duplione damnum decidor.

*Extant a-
pud Festum
reliquæ in
voce vindi-
ciæ.*

Vult hæc lex, eum qui falsò sibi rem alienam vindicauit, id est, secundum quem post iniustam manuum conserctionem vindiciæ datæ sunt, ad duplos fructus restituendos teneri. quod idem traditur & in l. 1. C. Th. de fruct. & lit. expens. Et apud Paulum lib. sent. v. cap. 9: Ex die, inquit, accepti iudicii dupli fructus computantur.

Vindiciam Seruius Sulpitius vocabulo singulari numero formato, esse ait, quum aliqua de re controuersia est ab eo quod vindicatur.

Vindicia secundum libertatem.

VT SI QVIS E LIBERTA-
TE IN SERVITUTEM AS-
fereretur, Prator vindicias secundum li-
bertatem decerneret.

Capitis huius extat testimonium apud Dionysium Halicarn. libr. II: vbi de assertionione Virginiae puellae commemorans, scribit, Numitorium ipsius auunculum & assertorē, postulasse ab Appio Claudio Decemviro, vt legem à se in XII. Tabul. perscriptam seruaret, in qua ita cautum esset: *ὁμοματος εἰς δουλείαν ἢ ἐλευθερίας ἀγχιμύρου, μὴ τὸν ἀφαιρούμενον πῶν ἐλευθερίῳ, ἀλλὰ τὸν φιλάποντα νόειον εἶναι μέχρι δίκης.* Id est, Eius qui in seruitutem ex libertate asseritur, dominum vsque ad exitum iudicii nō eum esse, qui contra libertatem, sed qui pro libertate pugnat.

Hoc verò prætermittendum non est, quin lex non eam tantum causam complexa sit, quam Dionysius nominatim retulit: nimirum quum quis è libertate in seruitutem asseritur: sed etiam alterā contrariam, quum è seruitute scilicet in libertatē vindicatio fit. H.

Paulus in l. 24, D. de lib. causis. Ordinata, inquit, liberali causa, liberi loco habetur is, qui de statu suo litigat. Item l. seq. Post ordinatum liberale iudicium, homo de cuius statu controuersia est, liberi loco habendus est.

De nexu, ex Gellio li. 20. ap. 1. sic resut.

AERIS CONFESSI, AE-
RISQUE DEBITI IUDIL-
CATIS

CATIS, TRIGINTA DIES
IVSTI SVNT. POST

dein, manus iniectio esto: in ius ducito. Ni iudicatum faxit, nemut quips endo eo in iure vindex esit, secum ducito. Vinci- to aut neruo, aut compedibus quindecim pondo, ne minore, aut si volet maiore vin- cito. Si volet suo viuito. ni suo viuit, qui em vinctum habebit, libram farris endo- die dato, si volet plus, dato.

I. R. A. Videndum quæ sint huius restitutio- nis rationes præcipuæ, ob quas lectio Vetus sic immutata est. Pro *Rebusq; indicatis*, reposuimus, *Ærisque debiti indicatis*. Certè quia in hac lege non de confessi tantum, sed etiam de æris debiti iudicatis, id est damnatis tractatur. Confessi æris, passiuè dicitur, pro, de quo reus cōfessus est. Dein de subauditur nomine: vt quum dicimus, noxæ de- dere, nomine scilicet. Vt apud Cic. Verrina V. Lu- cri aut accessionis dare. inquit Gellius, ac debiti iu- dicatis xxx. dies sunt dati. Et quod apud eundem Gellium sic nullo sensu legitur, *ni indicatum facis*, aut *qui pſendo eo in iure vim dicit*: illud sic emēdandū videtur, *ni iudicatum faxit, nemut quips endo eo in iure vindex esit*. Festus auctor est, Veteres pro fecerit, fa- xit, & pro egerit, axit dixisse: eosque pro nisi etiā, vnico verbo nemut, vsos esse.

Iac. Cuiacius, in antiquo exēplari, & fideli, pro *Cina. restit.* quispiam, testatur legi quips. Cuiacii emendatio- nem mirum in modum confirmat vulgaris lectio. Dubium enim non est, quin apud Gelliū hæc ver- ba, *qui pſendo eo*, ex his verbis, *quips endo eo*, libra- riorum imperitia deprauata sint.

Qui legis verba non percipientes, dictionem quips, diuiserunt, & eius postremas literas duas *ps*, sequenti dictioni *endo*, adiecerunt: & ita pro quips *endo*, qui, *psendo*, reposuerunt. Pro *vim dicit*, in eodē exemplari, *vindicat* legi, refert idem Cuiacius. An Veteres vindicat ea forma qua lauit, sonit, dixerint, non satis constat. Quod autem sonit & lauit Veteres dixerunt, hoc inde est quod iidem etiam lauere, & sonere dicerent, vt testatur Nonius Marcellus. Illud certum est, vindicem ab eo appellatum esse, si Festo credimus, quod vindicat, quominus is qui pressus est, ab aliquo teneatur.

Ex Liuij li.
sexto.

Quid igitur obstat, quominus pro *vim dicit*, legamus, *vindex est*? Maximè quod hanc emendationē antiqua per vindicem asserendi ratio videatur cōfirmare, quam eleganter descripsit Liuius: Centurionem, inquit, nobilem militarib. facis, iudicatu pecuniæ quum duci vidisset M. Manlius medio foro cum ceterua sua accurrit, & manum iniecit, vociferatusque de superbia patrum, & crudelitatem foeneratorum, miseris plebis, virtutibusque eius viri, fortunaque: tum vero, Ego, inquit, nequicquam hac dextra capitolium, arcemque seruauero, si ciuem commilitonemque meum a Gallis victoribus captum, in seruitutem, ac vincula duci videam. Inde rē creditori palam populo soluit, libraque & ære liberatum emittit, deos atque homines obtestatem, vt M. Manlio liberatori suo, parenti plebis Romanæ, gratias referant. Indèque vindicem libertatis appellatum M. Manlium, testatur paulò pōst idem Liuius.

Sunt verba Aiunt Decemviri, *secum ducito*. Quo? In ner-
C. Licini um, in vincula, in carcerem priuatum. Idem Li-
Stoloni, in uius lib. 6, An placeret fœnore circumuentam ple-
legis de are bēni potius quā sortem, creditum soluat, cor-
alieno roga- pus in neruum ac supplicia dare? & gregatim quo-
tione. tidie de foro addictos duci? & repleti vinctis no-
biles

biles domos? & ubicunque patricius habitet, ibi carcerem priuatum esse?

Quòd autem pro *libras farris*, reposuimus *librā farris*, certa legis sententia hanc emendationem suadere videbatur: ea siquidem legis est sententia, vt si illa, quam lex constituit, farris quantitate nexus non sit contentus, velit plus dari. Quis ergo tam erit imperitus, vt non intelligat, certam farris quantitatem legem expressisse? Si itaque legeris, *Certa farris quantitas nexus attributa.* libras farris, qui quæso fieri potest, vt plus petatur?

Ideoque certam visi sunt Decemviri farris quantitatem expressisse, nimirum libram vnā, qua si contentus non esset nexus, voluerūt plus dari. Voluerunt igitur Decemviri nexus, ni suo viuerent, à creditoribus ali. Eoque respexisse visus est Terentianus ille Phormio, his versibus:

Alius aliud est periculum, unde aliquid abradi potest:

Mihi sciunt nil esse. dices. ducent damnatum dnum.

Alere nolunt hominem edacem.

Sunt qui pro *in dies*, *endo dies* legunt. Ræuardus cōtendit *endodie*, ea forma, & ratione legendum esse, qua apud Festum endoprocinctu vnica dictione legimus. Endoprocinctu, in procinctu: endoplorato, implorato: sic endodie, quotidie. Et hæc qui dem ad illam legis partem, quæ apud Gelliū ipsis Decemvirorum verbis mēdosè legitur, sufficiant.

NI CVM EO PACIT,

sexaginta dies in vinculis retineto. Trinis nundinis continuis in comitium procitato, arisque æstimiam iudicati prædicato. Tertiis nundiais capite pœnas luito, aut trans Tyberim peregrè venū ito. ast si plures esunt rei, Tertiis nundinis parteis secā-

E. i.

to: si plus minusve secue sunt, nesci fraude esto.

Eam verò, quam idem Gellius declarat, verbis antiquis, & quæ Decemvirorum temporibus Romæ in usu fuisse existimamus, restituere conati sumus. Itaque hæc Gellii verba, Erat autem inter eam ius paciscendi, ac nisi pacti forent habebantur in vinculis dies sexaginta: sic restituimus: *Ni cum eo pacit, sexaginta dies in vinculis retinetur.* Sic locuti sunt etiam alio loco Decemviri, *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto.* Item hæc Gellii verba: Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebantur, quantæque pecuniæ iudicati essent, prædicabatur: sic in legis formam redegitur, *Trinis nundinis continuis in comitium procitato, arisque æstimâ iudicati prædicato.* Procitare Veteres dixisse pro vocitare, & producere, scribit Festus: qui eisdem pro æstimatione, æstimiam dixisse etiam adnotatum reliquit. Denique quòd idem Gellius nexos tertius nundinis capitis pœnas dedisse, aut trans Tyberim peregrè venum iisse scribit, hoc etiam in legem ita trātulimus: *Tertius nundinis capite pœnas luit, aut trans Tyberim peregrè venum ito.* Ceterum postrema huius legis pars, quæ etiam vitiosa passim circumfertur, sic est expressa: *Ast si plures essent rei, tertius nundinis partes secât o: si plus minusve secue sunt, nesci fraude esto.* Veteres pro plures & plurima, plures dixisse, & plurima. Dicebāt etiam se vel ne si, pro sine: & reorum nomine, actorem & reum promiscuè accipiebant, ut tradit Festus.

*Veterum
voces.*

Cur verò Decemviri noluerint addictos neruo aut vinculis quindecim pondo minoribus vinciri, scribit lib. quinto Festus, fuisse quædam sacrificia, in quibus ita clamitabat licitor: *Hostis, vinctus, mulier, virgo exesto.* scilicet interesse prohibebatur.

Vnde

Vnde colligimus vinctos, siue nexos, sacris olim interesse solitos: idcirco cōpedes quindecim pondō maiores, quia essent grauiores, quā vt iis quum sacris intersunt, sese vincti subducere possint, aut fugere, expressē videntur requirere Decēviri: ne si minores essent, aut nexis custos perpetuò adesset in sacris, aut sine custode aliquod speēt illa legis Decemviralis particula, quæ apud Festū lib. duodecimo Antonii Augustini diligētia sic emendata legitur, **AST EI CVSTOS NEC ESIT.** quum antea, *Atta custodes nec sint,* peruerso sensu legeretur.

**TIGNVM IVNCTVM
AEDIBVS, VINEAEVE,
ET CONCAPV, NE SOL-
VITO.**

VT QVI ILLVD IVN- *Ulpia. in l.*
XISSET DOMINO DVPLI *1. ff. de sig. in iur.*
PRAESTARET.

Extant hæ reliquiæ apud Festum in voce *Tignū*, vbi sic scribit: Tignum non solum in ædificiis, sed etiam in vineis: vt est in duodecim: *Tignum* iunctum ædibus vineæve & concapu ne soluito. Vide in lege Gemma, 6. D. ad exhib. l. de eo, 63, D. de donat. inter. vir. l. in rem. 23, §. tignum. D. de rei vind. l. qui res suas, 98, in fi. D. de solut. §. cum in suo, 21. Inst. de rer. diuis. l. 7. §. 7. D. de acq. rer. dom. Legis autem æquitatem Ulpianus eodem loco hanc profert: Ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur.

E. ii.

Tigni appellatione omnem materiam contineri, ex qua ædificia constant: quæque vineæ necessaria sunt, veluti perticæ, aut pedamenta. l. *tigni*, D. de verb. sign. l. *tigni*, D. ad exhib. Itaque siue trabes quis alienas, siue saxa, siue lateres, siue camenta suis ædibus iunxerit, dupli eo nomine domino ex hac x i i. tab. lege teneri, Iurisconsulti constituerunt.

SI RUPITIAS, SARCITO.

In l. i. ff.

Ad leg. Aquil.

Vlpianus testatur, caput aliquod in x i i. tabulis de damno iniuria dato fuisse: sed superuacuum esse illud referre. Festus autem in voce *Rupitias*, & ite in voce *Sarcito*, ita loquitur: *Rupitias* in Duodecim damnū dederis. *Sarcito* in Duodecim Ser. Sulpitius ait, significare damnū soluito, præstato. Rūpē di autem verbo usam quoque legē Aquiliam, eoque multa admodum contineri, docet Vlpianus multis verbis in l. si seruus. 27. §. 9. D. ad leg. Aquiliam.

V T Q V I A L I E N A S A R B O
res iniuria cæcidisset, in singulas æris viginti quinque lueret.

Ex Plin. l. 18. cap. 1.

Fuit & arborū, ait Plinius, cura legibus priscis, cautumque est xii. tab. ut qui iniuria cæcidisset alienas, lueret in singulas æris viginti quinque.

Itemque apud Paulum in l. i. D. arbor. fur. cæf. Si furtim, inquit, arbores cæsa sint, & ex lege Aquilia, & ex duodecim tabulis danda est actio: &c. Dubitari potest, utrumne in lege, *Si iniuria*, scriptum fuerit, ut apud Plinium legimus: an verò potius *Furtim*, ut Iurisconsulti. Furtim, inquit, arborem cædit, qui clam cædit. Si cæciderit, & lueri faciendi causā contrectauerit, etiam furti tenebitur lignorum causā.

l. i. & l. 8. D. cod.

Et Caius in l. 2, quæ ex primo illius libro ad legem

gē XII. tab. descripta est: Eos, inquit, qui arbores & maximē vites cæciderint, etiam tanquam latrones puniri. Nam Servius in illud Virgilii,

Atque mala vites incidere fulce novellas:

Ætlog. 3.

In hoc, inquit, maximum nefas est, quod ait, Vites novellas. Nam vetula & cum utilitate inciduntur, fuerat autem capitale supplicium, arbores alienas incidere.

SINOX FVRTVM FAXIT, *Ex Macrob. lib. 1. cap. 6.*
& in aliquips occisit, iure cæsus esto. I. R.

Decemviri tres furtorum species constituunt, manifestum, nec manifestum, conceptum: addide- *4. Furti species.*
re Prætores quartam, eamque oblatum nominant. Decemviri furem qui manifesto furto prehensus esset, occidi tunc permiserunt, si quum faceret furtum, nox esset, aut interdum se telo cum prehenderetur, defenderet. Ex cæteris autem manifestis furibus, liberos verberari, ad dicioque iusserunt ei, cui factum furtum esset, si modò id luci fecissent, neque se telo defendissent.

Servos item furti manifesti prehenso, verberibus affici, & è saxo præcipitari: sed pueros impuberes Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam sarciri. Aliis deinde furtis, quæ nec manifesta appellantur, pœnam imposuerunt dupli. Nox pro noctu, & impro eum posuisse. *De servis.*

Furtum autem conceptum, ac si manifestum foret, *Vide Gell. lib. 11. ca. 18*

Decemviros etiam vindicasse, Gellius auctor est. Ea quoque furti, inquit, quæ per lancē liciumque concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicauerunt. Quo quidem in loco nihil esse aliud furtum per lancem & licium conceptum videtur, quàm illud furtum, quod conceptum simpliciter à Prudentibus iuris est appellatum. Lance, inquit Festus, & licio, apud antiquos dicebatur, quia qui

Furtum per lancē & liciū quid sit. 1. R. ass.

E. iii.

*Mos inue-
stigandi fur-
tum apud
vet. Rom.*

furtum quærebat in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter matrum familiæ aut virginum præsentiam. Vnde manifestum satis est, lancem liciumque nihil aut adiecisse, aut substantiæ concepti furti detraxisse, sed nudam duntaxat furti, inuestigandi rationem denotasse. Moris enim Decemvirorum temporibus fuisse videtur, ut si quis in alicuius ædibus furtum vellet quærere, illud faceret nudus, licio cinctus, & lancem ante oculos tenens, iuratusque deos legum custodes, sese reperiendi spem furtum quærere. Et tunc quidem alter ille apud quem furtum quærebat, domum suam ei qui furtum quærebat aperire, & in obsignatis, & non obsignatis locis liberam furti inquirendi potestatem facere cogebatur. Quem morem primum à Græcis vsurpatum, deinde in Romanam Rempublicam olim inuectum fuisse, si quis fortè satis sibi non persuaserit, inueniet Platonis de legibus librum duodecimum: in quo id ita perspicue traditur, ut omnem auctor diuinus cum Festo, Gellio, aliisque Latinis auctoribus collatus, dubitationis scrupulum penitus eximat.

Conceptum.

Igitur si conceptum furtum aliud nullum dici possit, quam furtum quæsitum & inuentum, auctore Paulo, Sententiarum libro secundo, tit. trigesimo primo, & Iustiniano, in §. conceptum. Inst. de oblig. quæ ex del. nascun. consequi rectè videtur, aliud quoque nullum dici posse furtum per lancem & licium conceptum, quam furtum per lancem & licium quæsitum & inuentum.

*lib. 16. ca.
10.*

At postquam furtorum quæstiones, hoc est, inquisitiones cum lance & licio euanuerunt, ut est apud Gellium, tunc furta, quæ per lancem & licium concepta dicebantur, appellari *Concepta* simpliciter cœperunt.

Quum enim à lege Decemvirali discessum esse, &

se, & ex manifesto furto actionem in quadruplum competere demonstrasset Gellius, hæc verba subiicit: *Furti concepti, item oblati, tripli pœna est.* Quibus haud dubiè aliud nihil voluisse visus est, quàm sicut manifesti furti in quadruplum, sic furti concepti pœnam Decemviralem in triplum conuersam à Prætoribus fuisse.

An autem in Duodecim, de eo cuius ope, consilio, furtum factum esset, quicquam fuerit definitum, nihil certi affirmari possit. Nam quod Festus, docens nec pro non Veteres dixisse, in Duodecim scriptum esse ait, *Si aderit furto quod nec manifestum erit:* illud mendosum esse indicant veteres libri, quibus in Festo restituendo Antonius Augustinus usus est. In iis enim pro *aderit*, fuisse videtur scriptum *adorat*. Et quia *adorare* pro agere, interdum Antiquos posuisse Festus testatur libro primo: idcirco sic hanc legis apud eundem Festum particulam esse restituendam existimat Ruardus. **SI ADORAT FURTUM QVOD NEC MANIFESTVM ESIT, DVPLIONEM LVITO:** & sic intelligendam, vt qui furtum nec manifestum fecisset, duplo mulcetur. Usus in eadem significatione verbo adorare videtur in Oâuio Minutius Felix: At enim, inquit, nos exequias *adoramus*, eadem tranquillitate qua viuimus: hoc est, exequias facimus, celebramus, eadem qua viuimus tranquillitate. Et hæc de furtis, de quibus pacisci Decemviros etiam permisisse, passim traditum est.

Mirum verò est in hoc capite prætermisum ab omnibus quod Caius testatur: **V T TAMEN ID IPSVM CVM CLAMORE TESTIFICETVR.** Quibus ex verbis præclaram illam sententiam Vlpianus expressit, quæ traditur in lege nona, D. ad leg. Corn. de sica.

Anto. Aug.

*Adorare
quid Anti-
quus.*

Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit. Quod si verum est, sane illud intelligitur, non iam tanquam furem, sed tanquam sciarum & insidiatorem interfici. ut facile existimare liceat, non id ex lege duodecim tab. sed ex edicto ad quod ea lex inscripta est, profectum fuisse: praesertim quum idem scribat in lege quinta, D. ad legem Aquil. Si quis cum posset furem apprehendere, maluerit occidere, magis esse, ut iniuriam fecisse videatur, & lege Cornelia teneatur.

Ex Gell.

UT SI NEQUE NOCTV
NEQUE SE TE LO DE-
fendens prehenderetur, virgis caesus ei cui
furtum fecisset, addiceretur.

Tria ex hac lege notanda atque observanda sunt. Primum enim intelligimus, quo ex fonte manifesti furti appellatio fluxerit: nimirum quia fures prehendebantur. Prehensionem autem nostri interpretati sunt, vel in ipso actu, vel in loco ipso, vel antequam in locum ipsum rem deportarint.

l. 3. D. de furto.

Vnde Masurius eodem apud Gellium loco, manifestum furtum definit, quod deprehenditur dum fit: faciendi finem esse, quum perlatum est, quod ferri coeperit. Denique manifesti furti appellationem a manibus dictam, nemo ignorat.

Lex Porcia.

Alterum observandum est, quod prehensus fur virgis caedebatur. Maiores enim nostri (ut Caesar apud Salustium loquitur) Graeciae mores imitati, verberibus animaduvertebant in ciues: de condemnatis summum supplicium sumebant. Postea lege Porcia, aliisque legibus exilium damnatis permisum est.

Postremum notatione dignum est, de additione
in

in seruitutem: vt non mancipium quidem prehen-
foris seruus fieret, sed in eius seruitute perpetua
esset, eique tanquam seruus operas daret.

NE QVIS VNCIARIO FOENO- RE AMPLIUS EXERCETO.

Prima pars huius legis testimonium habet a- *Ex Tacito.*
pud Cornelium Tacitum, lib. 5, vbi sic scribit: Sa-
ne vetus vrbi fœnebre malum, & seditionum di-
scordiarumque creberrima causâ: eaque cohibe-
batur antiquis quoque & minus corruptis morib⁹.
Nam primò x i i. tabulis sanctum, ne quis vncia-
rio fœnore amplius exerceret: quum antea ex li-
bidine locupletum agitaretur.

Alteri parti quæ sanctio legis est, argumentum
suppeditat, quod Cato scribit initio libri De re
rustic. his verbis: Maiores nostri sic habuerunt, &
ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari:
fœneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuē
existimauerint fœneratorem, quàm furem, hinc li-
cet existimari.

Quū Græci summā vsurā esse definissent, quum
drachmæ singulæ in minas singulas mētib. singulis
pēderentur, eorundē exemplo Decemviros vsurā
summam fecisse, quum pars sortis centesima sin-
gulis mensibus persoluitur, hoc est, quum ē centū
aureis vnus singulis mensibus penditur. Nunc
quod sit fœnus vnciarium, breuiter explicādum est.

Vnciarium fœnus non ex menstrua ratione defi-
nitur: quum singulis mensibus pars asis (quæ dra-
chma apud Græcos esset) duodecima pēditur: ne-
que enim as in vsuris est menstruus, sed annuus dū
taxat. Id verò ex anni ratione hoc modo: quia vsu-
rarius as est, quū vno quoque anno duodeni in cen-
tenos penduntur: semis vsurarius erit, quum seni
quotannis penduntur: vncia, quum vnus: sextans,

*Fœnerator
peiior fure
habitus.*

*Summa v-
suræ.*

Liuius li. 7.

quum bini:quadrans, quum terni:triens, quū quaterni:quincūx, quum quini:septunx, quum septeni:bes, quum octoni:dodrans, quum noni: dextrās, quum deni:deunx, quū vndeni. Illud minimè prætereundum est, quod Liuius testatur, Legem hanc, annis posteaquàm perlata est x c v i i, deprauatis (vt credi par est) temporibus obsoletam, renouatam à M. Duilio, L. Manio Tribunis plebis fuisse, Marcio, Manlio Coss. anno c c c x c v i i i: quam plebs aliquādo cupidius sciuit, acceperitque, quàm Patres, quibus haud æquè læta erat. Quum autem furtum natura turpius sit, quàm fœneratio: illud enim iure gentium turpe est, hæc gentium propè omnium institutis comprobata est: prætereà quum furtum inuitis dominis fiat, fœneratio verò ambo bus consentientibus exerceatur, quidnam causæ fuit, cur fœneratores quadrupli, fures dupli dam nandi viderentur? Hotom. resp. Quia quū furtum natura hoc est (vt Cicero loquitur) sua sponte turpe sit, multo facilius homines ad fœnerandum, quàm ad furandum adducuntur. Pœna igitur gra uitate multitudo deterrenda fuit.

*Cur furti mi
nor pœna.*

*Caius l. i. ff.
fam. Ercisc.
Vlp. li. 4. eo.*

V T I C A E T E R A R V M R E -
R V M S I H E R E D E S, P A R -

tem quisque suam habere mallent, familiæ erciscundæ arbitrum sumerent: cui totius rei ius arbitriumque permitterent.

Ercisci.

Ercitum.

Citum.

Familia nomine res hereditariæ à lege xii. tab. appellatur. *Ercisci* Veteres pro partiri ac diuidere dicebant. Vnde illud Festi, *Ercitum* citumque fit inter consortes: *Ercitum* à coercendo dictum: vnde & *Erciscundæ*, & *Ercisci*. *Citum* autem, est vocatū à ciendo. *Ercitum* dici potest, quia quum hereditas diuisa est, alter ab alterius parte arcetur. Itaque certa & solennia fuisse verba, quibus arbiter, par tribus

tibus diuisis, alterum ab alterius parte arceret, Cicerō in 1. de Orat. significat. Summa huc pertinet, vt Arbitrarius familiæ eriscundæ additus, primū singulas res, si commodè fieri possit, singulis adiudicet: si non possit, & vnus pars præpoderet, tum eum alteri in pecuniam certam condemnet. quod si vnus aliquis solus fructus percepit, remque hereditariam corrumpit, aut consumpsit, tum eum in certam quoque pecuniam alteri condemnet. l. 16. l. 19. l. 55. D. famil. erisc.

CLAVSULA LITIVM.

VT IURISIVRANDI AD
fidem adstringendam præcipua vis esset.

Cicero Offic. 3. ita scribit: Nullum enim vinculum ad stringendam fidem iureiurando Maiores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in XII. tab. &c. Gellius, Iusiurandum, inquit, apud Romanos inuiolatè sanctèque habitum seruatumque est. Id & moribus legibusque multis ostenditur, &c. Sed nemo id copiosius explicauit Dionysio, qui lib. 2. extremo, Regi Numæ institutum illud assignat: Polybius lib. 6. commemorat: tantum apud Romanos iurisurandi religionem valuisse, vt ea laude faciliè gentibus omnibus antecelleret. Nam si Græco homini, inquit, qui magistratum gerat, talentum vnum committatur, etiamsi de cem scribendo affint, signaque totidem, atque etiam duplo plures testes extent, fidem tamen plerunque violat. Apud Romanos autè, qui, quā Remp. gerunt, maiorem multò pecuniam tractant, sola iurisurandi sui religionē in officio suo continentur. Ad hanc porrò legem illud Caii pertinet, Maximum remedium expediendum litium esse Iurisurandi religionē.

li. 7. CA. 18.

Romanorū
laus in iu-
reiuando.

l. 1. De iu-
reiuando.

HÆC de XII. tab. vel earū potius reliquiis ex Rinal Hoto. Rauar. aliisque viris doctis. huic enchiridio sufficiet. Nūc Progressus, post ipsa initia, prosequendi sunt.

Ex Forst.

*Prudētum
responsa.*

*Lex legi op-
posita.*

*Deficiēte Le-
ge ad Pru-
dentes consu-
lebantur.*

POST varias Reipublicæ Romanæ mu-
tationes multiplicatis mirum in modum
legibus, tandem res ad Prudentes delata est,
qui quòd consilio iuuabant eos à quibus de
iure interrogabantur, Iurecōsulti dicti sunt.
Horum officium in quatuor præcipuè re-
bus versabatur. Primò enim iudiciorum for-
mulis præerant, exprimebāt quoque & præ-
scribebant extraordinariarum & priuatarum
actionum formulas. Deinde consilium clien-
tibus suis fidele dabant, vt in cōtractibus se-
curiores, tutioresque essent: & amicum con-
silio suo indemnem seruabant. Præterea si
lex legi obstabat, hoc est, quando casu & e-
uentu quodam inter se confligebant & col-
lidebantur, vel scripta lex nimis dura erat, &
æquitati aduersabatur, vel cū more maiorū
& consuetudine contendebat, ipsi interpre-
tabantur & conciliabant: testamentorum e-
tiam sententias, si obscuræ essent, explicabāt.
Postremò, si neque lex extabat, neque testa-
menta vel pactiones essent, ipsi de iure quid
æquum bonumque esset interrogati respon-
debant: sui que adeundi copiam faciebant, vel
publicè transuerso foro ambulando, vel pri-
uatim in ædibus. Floruerunt itaque ab anno
Vrbis 302, in hoc munere, amplissimi præstā-
tissimique viri multi, qui non modò ob iuris
peritiam, sed rei bellicæ scientiam, ac Reipu-
blicæ administrationem, claritatem, amplitu-
dinemque consequuti sunt: Papyrius, Appius
Claudius,

Claudius, Sempronius Sophus, Tuditanus, Coruncanus, Fabii, AElia, Scipio Nasica, Scipio Africanus, Cato, Manilius, M. Brutus, P. Mutius Scæuola, M. Licinius Crassus, Q. Mutius Scæuola, Rutilius, C. Aquilius Gallus, Seruius Sulpitius, Q. AElia Tubero, Papinianus, Vlpianus, Paulus, Modestinus, & multi alii.

His initiis iuris, accessit deinde Prætorum, *Anno Urbis*
nec non AEdilium in iure dicundo autoritas. 387.

Prætoris enim urbani primum præcipuumque officium fuit, ut ius diceret : ut autem cuique notum esset de qua re anno suo dicturus esset, in albo proponebat, quod deinde à præcedente denuntiatione Edictum dici coepit. *Edictum.*

Dabat bonorum possessionem ex legibus, ex edicto suo, ex Senatusconsultis : dabat arbitros, cum priuati postulebant : dabat tutores ex lege Attilia, restituebat in integrum : *Lex Attilia*
iubebat cauere, & mittebat in bonorum possessionem. Imponebat decreta super alienationibus bonorum immobilium minorum : dabat quoque iudices, quos pro suo imperio cogebat iudicare : idque in causis quæ versabantur in iure actionis, ut depositi, locati, & similibus. Interdicebat, cum de possessione, interdum etiam cum de proprietate ageretur. inde Cicero ait : Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariue iubeat, Prætor esto. Is iuris civilis custos esto. Reliqui, præter urbanum & peregrinum, publicis iudiciis

*Ædilium
cura.*

*Curulium
officium.*

*Cerealium
cura.*

*Constitutio-
nes Princip.*

*Alexander
Seuerus.*

Ulpianus.

præerant, itemque quæstionibus perpetuis. Ad Ædilium autem curam pertinebat procuratio vrbs & ædificiorum, veluti cloacarum, viarum, aquæductuū, omniumque publicorum & priuatorum operum, vt prouiderent ea integra, munda & incorrupta adseruari. Curulium verò officium erat, mensuras corrigere, vasa minuta frangere. præterea de venditionib. rerū tam soli, quàm quæ mobiles, aut se mouentes sunt, edicebant: vt illi qui mancipia venderent, certiores facerent emptores quid morbi vitiiue cuique, quis fugitiuus errorve, è noxave solutus non sit.

Cerealium ædilium cura erat annonæ, olei, frugum, in quibus alimonia consistit.

Q V V M verò tandē respublica Romana ad monarchiam rediisset, rescripta Principū summā potestatē auctoritatēq; habuerūt. ex eoque tempore Impp. ipsi leges, Cōstitutionēque ediderūt: idque nō sine Senatus vel Iuris peritissimorū viroꝝ cōsilio. Ac quēadmodū D. Augustus Antistium Labeonē I. C. sibi adhibuit, sic & reliqui Principes q̄ secuti sunt, Iurisconsultos sibi adiunxerunt, quorum auctoritate iudicioque leges facerēt: petentib;que de Iure responderi rescriberent. Sic Alexāder Seuerus xxv. ab Augusto imperator, nullam sine xx. Iurisperitis, Cōstitutionē sacrasse dicitur. inter quos Vlp. excelluit. cuius Instit. sequenti ordine idcirco hīc inferuimus, vt Iustinianeis Institutionibus priori loco datis, lucem adferant.